

Міністерство освіти і науки України
Національний технічний університет
«Дніпровська політехніка»

Навчально-науковий інститут гуманітарних і соціальних наук
Кафедра історії та політичної теорії

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА
кваліфікаційної роботи ступеня бакалавра

студента Панченка Артема Юрійовича
(ПІБ)

академічної групи 052-19-1
(шифр)

спеціальності 052 Політологія
(код і назва спеціальності)

за освітньо-професійною програмою – «Політологія»
(офіційна назва)

на тему Повоєнна відбудова України: виклики політичної та інституційної модернізації

(назва за наказом ректора)

Керівники	Прізвище, ініціали	Оцінка	Підпис
кваліфікаційної роботи	Рудік О. М.		
розділів:			
Рецензент			
Нормоконтролер	Зенкін М. В.		

Дніпро
2023

Міністерство освіти і науки України
Національний технічний університет
«Дніпровська політехніка»

ЗАТВЕРДЖЕНО:

завідувач
кафедри ШТ

«__» _____
2023 року

ЗАВДАННЯ
на кваліфікаційну роботу
ступеня **бакалавра**

студенту Панченку А. Ю. академічної групи 052-19-1
(прізвище та ініціали) (шифр)

спеціальності – 052 Політологія
(код і назва спеціальності)

за освітньо-професійною програмою – Політологія
(офіційна назва)

на тему Повоєнна відбудова України: виклики політичної та інституційної модернізації, затверджену наказом ректора НТУ «Дніпровська політехніка» від 19.05.2023 № 372-с.

	Розділ	Зміст	Термін виконання
1	Теоретико-методологічні засади політичної та інституційної модернізації.	1.1. Основні теорії політичних модернізацій. 1.2. Спроби модернізації політичної системи України з 1994 і до початку повномасштабного вторгнення рф на територію України.	01.05.23 – 25.05.23
2	Повоєнна відбудова України з урахуванням політичних викликів та інституційної модернізації.	2.1. Інститут президентської влади в Україні під час дії воєнного стану. 2.2. Посилення ролі органів місцевого самоврядування. 2.3. Шляхи дієвої співпраці органів місцевого самоврядування з Офісом Президента та органами виконавчої влади для повоєнної відбудови України.	26.05.23 – 20.06.23

Завдання видано _____ Рудік О.М.
(підпис керівника) (прізвище, ініціали)

Дата видачі 01.05.2023 р.

Дата подання до екзаменаційної комісії 20.06.2023 р.

Прийнято до виконання _____ Панченко А.Ю.
(підпис студента) (прізвище, ініціали)

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота складається зі вступу, основної частини (2 розділи, 5 підрозділів), висновків та списку використаних джерел.

Обсяг роботи становить 48 сторінок, список використаних джерел складається з 27-ми позицій.

Об'єктом дослідження є процес повоєнної відбудови України у контексті політичної та інституційної модернізації держави.

Предметом дослідження є виклики політичної та інституційної модернізації в процесі повоєнної відбудови України.

Мета і завдання дослідження. Метою дипломної роботи є з'ясування головних пріоритетів політичної та інституційної модернізації в процесі повоєнної відбудови України.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1.	
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПОЛІТИЧНОЇ ТА ІНСТИТУЦІЙНОЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ	7
1.1. Основні теорії політичних модернізацій	7
1.2. Спроби модернізації політичної системи України з 1994 і до початку повномасштабного вторгнення РФ на територію України	22
РОЗДІЛ 2	
ПОВОЄННА ВІДБУДОВА УКРАЇНИ З УРАХУВАННЯМ ПОЛІТИЧНИХ ВИКЛИКІВ ТА ІНСТИТУЦІЙНОЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ	31
2.1. Інститут президентської влади в Україні під час дії воєнного стану	31
2.2. Посилення ролі органів місцевого самоврядування	35
2.3. Шляхи дієвої співпраці органів місцевого самоврядування з Офісом Президента та органами виконавчої влади для повоєнної відбудови України ...	40
ВИСНОВКИ	47
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	49

ВСТУП

Актуальність теми. 24 лютого 2022 р. змінило життя не лише кожного українця, а й змусило усю країну трансформуватись для протистояння агресору. Безумовно можна відзначити, що з початком повномасштабного вторгнення російською федерацією на територію нашої держави країна зазнала великих викликів та була змушена переосмислити власні пріоритети в тематиці політичної та інституційної модернізації. З цієї точки зору ми можемо констатувати, що повоєнна відбудова нашої країни не зможе відбуватись без співпраці, як державних структур в середині країни так і використання найкращих практик країн ЄС.

Стан дослідженості проблеми. Серед українських авторів, які досліджували поняття, сутність та перебіг розвитку модернізацій політичних інститутів: Баланчук В. А., Бондаренко Т. С., Гуржій Ю. М., Ілляшенко А. В., Ковальчук Л. В., Котляр Ю. В., Ляшенко О. В., Мамчур І. О., Михалевич Л. А., Обушна Н. І., Павленко Л. В., Петринська В. В., Селіванов С. В., Теплов С. О. та інші. Говорячи про іноземну літературу то тут потрібно відзначити Д. Аптер, Ш. Ейзейштадт, Е. Шилс, Л. Пай, С. Гантінгтон, Е. Вятр, Д. Мілован, Ю. Ігрицький, З. Бжезинський, М. Драхт, М. Кертис, К. Фрідріх, Ж. Желев, Т. Адорно, Ф. Ньюман, К. Поппер та ін.

Об'єктом дослідження є процес повоєнної відбудови України у контексті політичної та інституційної модернізації держави.

Предметом дослідження є виклики політичної та інституційної модернізації в процесі повоєнної відбудови України.

Мета і завдання дослідження. Метою дипломної роботи є з'ясування головних пріоритетів політичної та інституційної модернізації в процесі повоєнної відбудови України.

Відповідно до поставленої мети були визначені такі завдання:

- дослідити основні теорії політичних модернізацій;
- проаналізувати спроби модернізації політичної системи України у

період з 1994 до 24 лютого 2022 р.;

- визначити головні переваги посилення ролі місцевого самоврядування в розбудові державних інституцій;

- встановити місце і роль органів місцевого самоврядування у повоєнній відбудові України;

- охарактеризувати дієві можливості продуктивної співпраці Офісу Президента з представниками виконавчої влади на місцях у рамках повоєнної відбудови України.

Методи дослідження. Методологічною основою дослідження є сукупність методів та прийомів наукового пізнання, застосування яких зумовлюється системним підходом, що дає можливість досліджувати проблеми в поєднанні їх соціального змісту й юридичної форми. Системний і структурно-функціональний метод використано для розкриття характерних рис систем політичної модернізації. На основі методу аналізу здійснено спроба аналізу намагань модернізації політичної системи України у період з 1994 до подій Помаранчевої революції. Ретроспективний та перспективний методи і метод моделювання сприяли визначенню пошуку шляхів дієвої співпраці органів місцевого самоврядування з Офісом Президента та органами виконавчої влади для повоєнної відбудови України. Аналіз широкої джерельної бази за допомогою всього комплексу загальнонаукових та спеціально-наукових методів дозволив розкрити мету дослідження та сформулювати висновки, що відповідають поставленим завданням

Практична значущість отриманих результатів. Отримані результати дослідження можуть бути використані під час навчального процесу.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, основної частини (2 розділи, 5 підрозділів), висновків та списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПОЛІТИЧНОЇ ТА ІНСТИТУЦІЙНОЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ УКРАЇНИ

1. 1. Основні теорії політичних модернізацій

Однією з частин процесів переходу від традиційного суспільного устрою до сучасного або індустріального є політична модернізація, основа якої є дослідження змін у суспільному устрої. Під час даного процесу переходу та удосконалення політичної системи відбувається зародження нових інститутів, у той час як старі під тиском або еволюціонують, або під тиском певних процесів припиняють своє існування. При цьому об'єктивно необхідно, з одного боку, зберегти політичну стабільність як важливу умову суспільного розвитку загалом і, з іншого боку, розширювати можливості та форми політичної участі різних верст населення у змінах, що відбуваються. Теорія модернізації – одна із сучасних парадигм соціально-історичного знання.

Історичний досвід переходу різних країн до індустріального суспільства свідчить, що загальна системна трансформація суспільства (у сучасній прийнятій політологічній термінології – транзит) не завжди, особливо на перших етапах, супроводжується змістовними зсувами в царині політичних інститутів.

У світовій науці тема політичної модернізації доволі популярна. З точки зору європейських дослідників тема політичної модернізації не нова. В перше про теорію модернізації заговорили у Сполучених Штатах Америки, нових стимулів для свого розвитку ця теорія набула в 1950 – 1960 рр. у зв'язку зі звільненням цілої низки країн «третього світу» від колоніального панування і труднощами подальшого розвитку, що виникли перед ними. Саме у цей період створюється цілий пласт наукових публікацій про політичну модернізацію. Зокрема, писали про політичну модернізацію такі вчені, як: Дейвід Аптер, Шиуель Ейзейштадт, Едвард Шилс, Люсьєн Пай, Самуель Хантінгтон, Паркер

Бергер та інші дослідники.

Значне місце в пошуках відповіді на питання про характер і перспективи сьогоденної модернізації політичної системи нашої держави неможливо розглядати без звернення до історичного досвіду країн Західної Європи та Північної Америки, що склали «першу хвилю».

Можна сказати, що нове осмислення як історичного, так і сучасного досвіду модернізації як цілісного й закономірного етапу в розвитку суспільств, які переходять в індустріальну стадію та (або) перетворюються всередині самої цієї стадії, є нині одним з актуальних завдань повоєнної відбудови України.

Теорія модернізації – один із наріжних каменів сучасної політичної науки – пророкує, що в міру того, як суспільства стають багатшими й освіченішими, тобто модернізуються економічно, вони модернізуються і політично, ідучи шляхом більшої поваги до громадянських прав, свобод і набуття інших характеристик, що асоціюються із західними демократіями.

Відносини між державою і суспільством залежать не тільки від економічних і політичних чинників, а й від певних світоглядів, які підтримують і легітимізують наявні інститути та розподіл політичної влади.

Багато суспільств мають доволі стабільний набір культурних настанов (атрибутів), що визначають такі ключові поняття, як важливість ієрархії, роль сім'ї та гендерні ролі, вищі ідеали (наприклад, чеснота та честь), а також відповідні звичаї, традиції та ритуали. Ці атрибути можуть бути об'єднані в різні культурні конфігурації, кожна з яких має різне значення для різних людей і суспільств, і кожна забезпечує виправдання – легітимізацію – різних політичних домовленостей і соціальних ієрархій.

Отже, те, чому економічне зростання під егідою Деспотичного Левіафана не веде автоматично до появи демократичних інститутів, не можна зрозуміти без урахування культурних цінностей, які переконують у тому, що правління лідерів, які спираються на чесноту, є законним і що звичайні люди не повинні кидати їм виклик і прагнути бути почутими.

Однак така концепція зовсім не передбачає незмінності культурних

конфігурацій, наголошують Аджемоглу та Робінсон. На їхню думку, слід враховувати два важливих моменти:

1) схильність до змін культурних конфігурацій і можливість їхнього «перезбирання» з деякого набору стабільних культурних атрибутів;

2) існування безлічі ймовірних довгострокових траєкторій розвитку суспільств, у яких існують однакові відносини між економікою й політикою, – такі суспільства зовсім не обов’язково рухатимуться в одному й тому самому напрямі або однаково реагуватимуть на структурні зміни. Тобто один і той самий набір культурних атрибутів може породжувати безліч різних культурних конфігурацій, і в міру зміни політичного балансу сил та інших структурних умов може виникнути нова культурна конфігурація, яка легітимізує інший державний інститут.

Основні виклики з якими стикаються країни під час свого політичного розвитку, найбільш описані, якраз у теорії модернізації, саме ця теорія є набором різноманітних ідей, схем та аналітичних досліджень, саме вони пояснюють напрямок розвитку для подолання відсталості більшості країн від країн лідерів.

Основні теоретичні праці які пояснюють існування теорії модернізації розміщені у працях Джона Локка та Адама Сміта, саме ця концепція виступає у протиставлення теоріям Карла Маркса.

Проблема вивчення модернізації є однією з найактуальніших у наш час, оскільки вона порушує питання про те, чому в тривалій історичній перспективі спостерігається відставання одних країн від інших за ступенем розвиненості економіки, рівнем життя та низкою інших показників.

Модернізація традиційно є об’єктом вивчення суспільних наук, у яких її розглядають як макропроцес переходу від традиційного суспільства до сучасного суспільства. Очевидно, що модернізація означає не просто перехід з одного стану в інший, а й глибокі зміни, пов’язані з ламанням традиційних норм і цінностей та заміною їх на нові. Сучасний стан української економіки і суперечливий характер її розвитку протягом останніх 10 – 15 років дають

підстави говорити про те, що вона перебуває у стані модернізації. Макроекономічна та політична ситуація 2014 – 2015 рр. також ставить перед Україною незважаючи на війну завдання щодо рішучої та прискореної модернізації і вимагає активної творчої участі як держави, так і представників бізнесу.

Залежно від домінування того чи іншого суб'єкта, характеру і форм їхньої взаємодії виокремлюють три види модернізації:

1) спонтанна модернізація, що передбачає домінуючу роль приватного сектору і функцію держави як організатора всіх необхідних правил гри;

2) авторитарна модернізація, що наполягає на провідній ролі держави і визначенні нею основних напрямів модернізації;

3) інтерактивна модернізація, основним принципом якої є взаємодія між державою і приватним сектором у виокремленні основних напрямів модернізації та їх подальшій реалізації.

Очевидно, що характер і умови взаємодії між державою і бізнесом під час реалізації будь-якої з перелічених стратегій модернізації не лежать у суто економічній царині, а належать до ширшої інституціональної сфери. Підтвердженням цьому є уявлення про зміст і форми модернізаційних процесів, що розробляються в рамках нової компаративістської економічної теорії, яка з'явилася порівняно недавно. Дослідники, які працюють у рамках цього підходу, вказують на те, що центральною проблемою модернізації є інституціональні зміни, що дає змогу говорити про інституціональну модернізацію. Проте ця проблематика, незважаючи на всю актуальність, залишається малодослідженим напрямом у сучасній економіко-інституціональній літературі.

Геополітичні події другої половини ХХ століття (крах колоніальної системи та розвал радянської системи) привели до формування теорії некласичних модернізацій. До них належать наукові пошуки Ш. Ейзенштадта, А. Г. Франка, Р. Ставенхагена, О. Фальс Борда, Г. Мюрдаля. Ці автори вважали, що поряд із загальними закономірностями модернізації існує різноманіття

шляхів історичного розвитку, зумовлених індивідуальним історичним досвідом і залежністю від попередніх траєкторій розвитку. Ці особливості з найбільшою наочністю знаходили вираження в особливостях змін інститутів і культури різних країн. Зокрема, представники неklasичної модернізації наголошували на тому, що історію однієї чи кількох успішних західних країн (США, Англії, Франції тощо) не можна розглядати «як своєрідний мірило успіхів чи невдач інших суспільств у досягненні належного рівня сучасності. ... порівняння з еталоном вказує на збереження істотних відмінностей, ... у ціннісних орієнтаціях, релігійній практиці чи сімейних відносинах», але не відповідає на запитання, що варто робити тим країнам, які ще не досягли успіхів на шляху формування ринкового суспільства.

Для розуміння змісту інституціональної складової модернізації важливою є відмінність в оцінці ролі інституціональних чинників у класичній та неklasичній теоріях модернізації. Так, представники першого напрямку вважають, що успіх модернізації можуть принести лише інститути західного типу, тому країни, які не бажають залишатися на периферії світового розвитку, мають запозичувати механізми розвитку та інститути західних країн. Будь-які інші інститути розглядаються як бар'єр модернізації. На противагу цьому прихильники неklasичної модернізації, навпаки, наполягали на значущості особливих країнових інститутів, як внутрішніх чинників модернізації. Вони підкреслювали, що відмова від урахування інститутів і культурних особливостей, характерних для кожної з країн, що розвиваються, – головне гальмо розвитку і бар'єр для реалізації модернізаційних процесів.

Представлені вище теорії модернізації не можна розглядати як інституціональні. У рамках обох підходів інституціональні проблеми є вторинними, первинними ж є ринкові механізми та способи їх становлення. Однак вони примушують дослідників звернути увагу на те, що одні й ті самі інститути можуть відігравати різну роль у процесах розвитку суспільства: прискорювати або сповільнювати, і навіть блокувати розвиток. Крім того, теорії неklasичної модернізації ставлять питання про пошук поєднання традиційних і

ринкових інститутів для успіху модернізації.

Типи модернізації вельми відрізняються один від одного за інституціональною ознакою, що ставить перед нами завдання визначення інституціональної модернізації як такої. Аналіз показує, що в некласичній теорії саме ці проблеми є першорядними. Інституціональні аспекти модернізації є дуже важливими для країн, які наздоганяють модернізацію, оскільки їм доводиться одночасно розв'язувати проблеми стабілізації та розвитку економіки, що часто потребують різних за спрямованістю інструментів.

Для глибшого розуміння інституційної складової модернізаційних процесів у країнах, що розвиваються, необхідно звернути увагу на такий аспект, як тривалість і характер перебігу. Історія показує, що одні країни проходять тривалий і суперечливий модернізаційний шлях (країни Латинської Америки, Південно-Східної Азії), інші (країни Західної Європи і США) здійснили швидкий стрибок у розвитку за коротший термін.

За цією ознакою країни заведено ділити на країни попередньої і наздоганяючої модернізації. Під час поділу модернізацій на попередні та наздоганяльні дослідники найчастіше звертають увагу на швидкість перебігу цих процесів. Однак, на наш погляд, крайнові відмінності набагато більшою мірою визначаються не швидкістю реформ, а глибиною зміни інститутів та інституціонального середовища.

В умовах наздоганяючої модернізації зміни мають глибший характер і зачіпають не тільки окремі інститути, а й інституціональне середовище загалом. Крім того, ці зміни мають складніший характер, тому що країнам доводиться, як правило, розв'язувати одночасно кілька проблем – прискорення розвитку, стабілізації економіки та недопущення руйнування інституційної системи в умовах радикальних реформ.

Незважаючи на успіх країн успішної модернізації, слід пам'ятати, що такі модернізації відбувалися як природний еволюційний процес, де інститути внаслідок історичних умов виявилися максимально наближеними до ринкових і

потребували мінімального коригування, а сам процес інституціональних змін відбувався в прихованому, завуальованому вигляді, інститути ж не ставали об'єктом самостійного дослідження. Наприклад, в Англії торгівля вовною з іншими державами, що набула розвитку, доволі рано сприяла підриву кріпосного господарства; вже до кінця XIII ст. натуральні оброки й панщина дедалі більше замінюються грошовими.

Якщо не зважати на різність у підходах до опису еволюційних подій, то наведені ідеї та схеми обґрунтовані на підтвердженні нерівномірності суспільного розвитку, то можна сказати, що формування сталого суспільства є однією з основ політичної модернізації. У дослідженнях Джона Локка очевидною постає ідея трансформації суспільства.

На аналізі літератури ми простежуємо зв'язок який виникає між модернізуванням громад та розвитком населення це є основною з складових цих процесів, саме у ці роки також переглядається концепція теорії еліт. Першочерговим завданням була заміна соціальних, економічних, політичних структур, які могли проводитись і поза межами Європейських країн, адже саме модель західних країн вважалась основою для побудови суцільної демократії. Тепер для збереження основних складових усіх цілей та критеріїв політичної структури наголос став робитись саме на національну складову для гармонізованого переходу до «модерну».

В умовах наздоганяючої (революційної) модернізації інституційні проблеми виходять на перший план. Однак суперечливий і неоднозначний характер змін, часто методом проб і помилок, також не дає змоги відповісти на запитання, які з інституціональних змін є закономірними й загальнозначущими, а які – випадковими й особливими, що є результатом країнової специфіки модернізації та відповіддю на зовнішні виклики й невирішені суперечності. Як приклад можна навести сучасні країни, що розвиваються, де традиційні інститути у вигляді кланових відносин блокують модернізаційні процеси; наприклад, у Перу таке блокування призвело до формування цілої системи нелегальних ринків – житла, будівництва, транспорт.

Інститути західного зразка не сприяли розвитку цих галузей у легальному річищі, в той час як існує стійкий і зростаючий попит на подібні блага; в результаті можна говорити про існування не просто тіньового ринку, а цілої нелегальної економічної системи з власними інститутами та механізмами.

Щоб відповісти на запитання про загальні закономірності, причини і форми прояву особливостей модернізації, необхідне розроблення спеціальної теорії, що вивчає питання інституціональної модернізації. Під інституціональною модернізацією ми розуміємо процес створення та вдосконалення базових умов для функціонування ринкових механізмів регулювання та розвитку економіки. Однак, як показує аналіз наукової літератури, такої теорії наразі не існує; інституційна модернізація не розглядається як комплексний процес, як правило, йдеться про вдосконалення окремих інститутів. Не претендуючи в цій статті на створення такої теорії, ми пропонуємо підхід до її формування на основі нової компаративної економічної теорії. Пошук оптимального варіанта модернізації економіки варто шукати за допомогою порівняльного аналізу.

Порівняльний аналіз європейській науці ніколи не виділявся як самостійний напрям. У західній науковій думці до 1990-х років переважали традиційна компаративістика і теорія конвергенції, які дістали відображення в працях А. Ноува, Дж. Гелбрейта, Я. Тінбергена. Традиційна компаративістська теорія акцентувала увагу, головним чином, на порівнянні капіталізму і соціалізму; в умовах нової компаративістики дослідники розглядають ключові порівняльні характеристики альтернативних розвинених економічних систем, характерних для різних країн. Зокрема, порушуються питання про швидкість реформ, про провідну роль держави та бізнесу, про можливість трансплантації інститутів і межі інституційних запозичень. Підкреслюється, що одні й ті самі інститути можуть по-різному впливати на процес економічного розвитку: не лише гальмувати його, а й прискорювати, а також призводити до руйнування існуючого порядку.

Основною частиною тут є, перетворення тих чи інших процесів на

свідому національну ідею. Де від конкретного споживача інформації залежить формування та перебіг розбудови того чи іншого інституту. Перехідні процеси і деякі перетворення, відіграють ключові ролі у розвитку політичної думки, це все впливає на соціокультурні чинники. Зараз вже загально визнано, те що модернізація може втілюватись виключно в умовах системно ціннісного орієнтування різних кіл населення. На думку таких вчених, як Макс Леві Деніс Рюшемейер намагались зробити все можливе аби привести до дії закон істинної дисгармонії, це якраз і показує різницю між соціокультурним сприйняттям та потреби суспільства до перетворення у свідому контрольовану масу.

У більш загальному вигляді проблема вибору варіантів і шляхів модернізації розв'язувалася в теоретичній суперечці лібералів і консерваторів. Так, учені ліберального спрямування (Р. Даль, Г. Алмонд, Л. Пай) вважали, що поява середнього класу і зростання освіченого населення призводять до серйозних змін у природі та організації управління. Це не тільки ставить межу втручання ідеології в регулювання соціальних процесів, а й ставить під сумнів ефективність централізованих форм реалізації рішень (оскільки політично активне населення сприяє виникненню додаткових центрів владного впливу). Загалом же характер і динаміка модернізації залежать від відкритої конкуренції вільних еліт і ступеня політичного залучення пересічних громадян. Від співвідношення цих форм, які мають обов'язково бути присутніми в політичній грі, і залежать варіанти розвитку суспільства і системи влади в перехідний період.

В принципі, можливі чотири сценарії:

– коли конкуренція еліт переважає над участю громадськості, створюються найоптимальніші передумови для послідовної демократизації суспільства та впровадження реформ;

– роль елітної конкуренції зростає, але основна активність громадськості є низькою (і негативною), створюються передумови для встановлення авторитарного режиму і затягування реформ;

– коли політична участь народу переважає над вільною елітною

конкуренцією (коли діяльність керуючих переважає професійну діяльність керованих), можуть посилюватися охлократичні тенденції, що спонукає до зміцнення форм правління і затягування змін;

– одночасна мінімізація конкуренції еліт і масової політичної участі також може призвести до дезорганізації та дезінтеграції суспільно-політичної системи, провокуючи появу третіх сил і встановлення диктатури.

У руслі цієї думки американський політолог Роберт Даль запропонував теорію поліархії (правління меншості, обраної народом на конкурентних виборах). На його думку, у слаборозвинених країнах поліархія забезпечує відкритий політичний конфлікт між лідерами та елітами, а також створює політичні умови та передумови для реформ через високу політичну активність населення. Водночас, багатоголову політику не завжди легко реалізувати країнам, які переходять від «закритої гегемонії» до системи, що унеможливорює свавілля еліти та дозволяє громадянам контролювати діяльність можновладців.

Даль виділяє шість умов, які впливають на перехід країн до багатоголової політики:

- послідовність у проведенні політичних реформ;
- створення сильної виконавчої влади для соціально-економічної трансформації суспільства;
- досягнення певного рівня соціально-економічного розвитку, що дозволяє проводити структурне реформування держави;
- встановлення певного рівня відносин рівності та нерівності;
- розмаїття субкультур; наявність інтенсивної іноземної допомоги (міжнародний контроль);
- демократичні переконання політиків і державних діячів у своєму праві контролювати діяльність влади.

На думку американського вченого, перехід до багатоголової політики має бути поступовим і еволюційним, уникаючи різких і уривкових рухів і передбачаючи послідовне оволодіння правлячою елітою мистецтвом консенсусного правління. Авторитаризм, в його розумінні, є неминучим

встановленням гегемонії лише однієї з сил, що беруть участь у політичному діалозі, що має не лише негативні наслідки, але й негативно впливає на досягнення цілей модернізації. Тому дієвість багатоголової системи влади та зростання її політичної ефективності залежить від забезпечення взаємної безпеки конкуруючих еліт, створення сильної виконавчої влади та розвитку центрів місцевого самоврядування.

Головним показником реформ в економіці консерватори вважають зростання, а в політиці – стабільність. Тому державі, що модернізується, потрібна «сильна» політична система з легітимною правлячою партією, яка здатна стримувати дестабілізаційні тенденції. Таким чином, на відміну від тих, хто, як, наприклад, К. Дойч, прагнув посилити соціальну інтеграцію на основі культури, освіти, релігії, філософії та мистецтва, С. Гантінгтон робить акцент на методах організації, порядку та авторитаризму. Це засоби адаптації політичних режимів до мінливих обставин, компетентне політичне керівництво, сильна державна бюрократія, можливість поступового структурування реформ, своєчасне ініціювання змін та інші необхідні засоби і дії, що ведуть до позитивних результатів модернізації.

Оскільки авторитарні режими настільки неоднорідні, консервативні вчені вказують на можливі варіанти модернізації. Так, американський дослідник Х. Ліндсей розглядає такі:

– по-перше, авторитарні режими можуть здійснити часткову лібералізацію з певним перерозподілом влади на користь опозиції (тобто провести так звану «лібералізацію»). (напівконкурентний авторитаризм), щоб зберегти в своїх руках засоби керівного контролю, уникаючи при цьому подальшого зростання соціальної напруженості;

– по-друге, авторитарні режими можуть прагнути до широкої лібералізації, беручи до уваги цінності правлячої еліти;

– по-третє, режими можуть розвиватися шляхом «застоленої лібералізації». У цьому випадку на зміну жорсткому правлінню спочатку приходить політика «декомпресії» (включаючи діалог з опозицією, яка може

спрямувати невдоволення в легітимне русло), яка потім призводить до придушення опозиції, що завершується встановленням диктатури, ще більш жорсткої, ніж раніше.

В принципі, четвертий варіант, коли авторитарний режим розвивається у зв'язку з революційними подіями або військовими катастрофами, не виключений і матиме непередбачувані наслідки.

Загалом, незважаючи на докази того, що встановлення авторитарних режимів є сприятливим у багатьох країнах (наприклад, у Південній Кореї, Тайвані, Чилі), заперечення важливості демократизації несе в собі серйозний ризик свавільного правління еліт і перетворення перехідних режимів на повноцінні диктатури.

Розглядаючи теорію модернізації як особливу логіку політичного аналізу, слід визнати, що вона може допомогти адекватно описати складні перехідні процеси. Численні дослідження в цій галузі підтверджують загальну спрямованість розвитку світового суспільства до індустріальної (постіндустріальної) фази. Цей глобальний процес розвивається у тісному зв'язку з посиленням економічної співпраці та торгівлі між країнами, поширенням наукових досягнень і передових технологій, постійним удосконаленням засобів комунікації, розвитком освіти та урбанізацією.

Загалом вважається, що модернізація має альтернативний характер. Однак міжнародний досвід дозволив удосконалити колись інтуїтивно сформований образ «сучасної держави», стандарти якої в організації економічних, політичних і соціальних відносин виражають необхідні цілі перехідних змін. До таких універсальних вимог в економічній сфері можна віднести, наприклад, регулювання виробництва товарами і грошима, збільшення витрат на освіту і підвищення ролі науки в раціоналізації економічних відносин. У соціальній сфері можна говорити про необхідність створення відкритої соціальної структури, що дозволяє безперешкодне переміщення населення. У політичній сфері – це плюралістична організація влади, повага до прав людини, розширення політичної комунікації та методів

досягнення консенсусу для реалізації управлінських рішень.

Однак визнання пріоритету універсальних норм і вимог модернізації не є підставою для загального нав'язування «обов'язкових» програм у всіх країнах, що розвиваються. Універсальні норми «модернізації» – це набір цілей, які допомагають створити політичні, економічні та інші структури, що дозволяють країнам гнучко реагувати на виклики часу. Однак засоби, темпи і характер цих перетворень повністю залежать від внутрішніх чинників, національних переваг та історичних можливостей держави.

У цьому сенсі головною суперечністю модернізації є конфлікт між її універсальними цілями (або нормами «світової політичної культури» – Л. Пай) і традиційними та національними цінностями і традиціями країн, що розвиваються. Цілі та цінності модернізації пронизують існуючий менталітет конкретної держави, створюючи потужні соціальні дисфункції та перенапружуючи структури і механізми управління. Тому правлячі структури, які прагнуть впроваджувати реформаторську політику, повинні шукати шляхи мінімізації вибухових реакцій політичної активності громадян та інтегрувати соціокультурні архаїзми в логіку суспільних перетворень. Тільки послідовне і поступове використання національних культурних стереотипів може сприяти позитивному вирішенню проблем, що стоять перед суспільством. Як ігнорування старих традицій, так і поспішне реформування є психологічно нестерпним для людей з традиційних суспільств. Інакше протести «групи розгніваних індивідів» (Ханна Арендт), навіть тих, хто не виступає проти модернізації, можуть бути спрямовані проти реформаторського уряду і, як показує досвід, можуть серйозно дестабілізувати суспільство і поставити під сумнів досягнення фундаментально необхідних цілей.

Не менш серйозною для процесу модернізації є диференціація ролей у політичній системі, протиріччя між вимогами громадян до рівності (участь у політиці, перерозподіл ресурсів) і здатністю влади інтегрувати суспільство. У цьому сенсі, згідно з низкою досліджень, правлячий режим повинен робити акцент на правових способах вирішення конфліктів, забезпечувати рівність усіх

громадян перед законом і рішуче протистояти будь-яким спробам зовнішньої агресії.

Важливим висновком теорії модернізації є концепція двох етапів цього перехідного процесу: перший етап, на якому розвиток відбувається переважно за рахунок внутрішніх ресурсів і фінансових коштів, і другий етап, на якому активніше залучається іноземна допомога. Модернізовані країни є змішаними суспільствами, що поєднують елементи традиційних і сучасних систем, з потужними джерелами внутрішніх і зовнішніх конфліктів. Тому характер та інтенсивність зовнішньої підтримки може визначатися не вичерпанням специфічних внутрішніх ресурсів для трансформації, а міркуваннями зовнішніх партнерів щодо власної безпеки.

У зв'язку з посиленням конфліктних соціальних і політичних процесів в умовах модернізації ймовірним є застосування немирних методів регулювання суспільних змін. Однак, як показує досвід, короткострокова лібералізація часто призводить до диктатури лівих чи правих сил, і Росія є яскравим прикладом цього, переживши романтизацію демократичних цінностей і не лише захищаючи власну свободу, але й штучно підтримуючи та імітуючи репресивні інститути.

Загалом, для успішного проведення реформ у державах, що модернізуються, необхідно досягти трьох основних домовленостей (між правлячими та опозиційними політичними силами):

1) щодо минулого суспільного розвитку (унікати «полювання на відьом», шукати примирення між переможеними і переможцями, відносно спокійно ставитися до дискусій про переоцінку колишнього режиму, думати про завтрашній день, не забуваючи про минулі помилки);

2) встановити тимчасові норми на період дискусії про цілі суспільного розвитку, які обумовлені політичною свободою;

3) у визначенні правил «політичної гри» правлячого режиму.

Досягнення такого суспільно-політичного консенсусу залежить не тільки від майстерності правлячої та опозиційної еліт, їх здатності вести зацікавлений

діалог і знаходити спільну мову з опозицією, а й від ступеня диференціації цінностей та ідеологій суспільства. В Україні, наприклад, традиційні ціннісні розбіжності в суспільстві значно ускладнюють вирішення цих питань і постійно провокують підрив досягнутого громадянського консенсусу.

Якщо ці три компроміси будуть досягнуті, то реорганізація політичних структур та інститутів (наприклад, оновлення функціонування органів влади, розвиток політичних партій, зміцнення місцевого самоврядування) матиме більший суспільний ефект, підвищиться здатність влади мобілізувати людські та матеріальні ресурси для проведення реформ, зміцниться стабільність режиму, ширше використовуватимуться правові методи підготовки та реалізації управлінських рішень тощо. ширше використовуватимуться правові методи підготовки та реалізації управлінських рішень тощо.

Теорії модернізації, які розкривають шляхи розвитку перехідних систем, виділяють специфічні кризи, що визначають поведінку політичних акторів у владних відносинах.

Американський політолог К. Дойч визначає політичну модернізацію категоріями участі та мобілізації. Учений вважає, що модернізація залежить від масової участі, що набуває форми зростаючої політичної децентралізації. Розширення політичної участі розглядається як ключ до політичного розвитку.

На думку багатьох дослідників термін «політична модернізація» вживають стосовно структур, які здійснюють перехід до індустріального суспільства і демократичного політичного устрою. Говорячи про політичну модернізацію, розуміє під нею процес «формування, розвитку і поширення сучасних політичних інститутів, практик, а також сучасної політичної структури».

Погоджуючись загалом із вищезазначеними визначеннями терміна, доповнимо їх значущістю діяльності держави з вироблення певних пріоритетних напрямів і створення необхідних умов для ефективної політичної модернізації, підвищенням рівня громадянської культури населення, а також вертикальною політичною мобільністю громадян через відкриті канали рекрутування.

Цікавими є висновки французького дослідника М. Крозьє щодо цілей політичної модернізації. У своїй праці «Сучасна держава – скромна держава. Інша стратегія зміни» соціолог звертає увагу, що мета політичної модернізації полягає в тому, щоб «трансформувати громіздку, всезнаючу державу на скромну, більш тямущу, яка прагне поставити себе на службу суспільству, а не командувати ним».

З точки зору представників консервативної парадигми, основна проблема політичної модернізації – створення міцних і організованих інститутів, здатних ефективно розв'язувати важливі для суспільства проблеми. Рівень їх демократичності в цей період є другорядним питанням. Представники ліберального напрямку виходили з універсальної картини суспільного розвитку. Політична модернізація зображуються прихильниками цього підходу як процес становлення демократичних інститутів, формування громадянського суспільства, конкурентного політичного середовища та розширення політичної участі мас.

1.2. Спроби модернізації політичної системи України з 1994 р. і до початку повномасштабного вторгнення РФ на територію України

Рух нашої країни до ЄС розпочався саме у 1994 р., але співпраця та врахування думки Росії, яка тоді була нашим головним торговельно-промисловим партнером та експортером до нашої країни природного газу.

Діалог України та Європейського союзу почався 1994 року, після підписання надважливої угоди: Угода про спільну співпрацю. Саме у цій угоді було зосереджено основні напрямки у розвитку економічної та соціальної розбудови нашої держави, підкреслено важливість реформування та вдосконалення державного управління. Це все, так чи інакше, сформувало напрямок подальшого руху, що після подій Революції Гідності позитивно відіб'ються у повоєнній розбудові нашої країни.

З 1994 року політична система під тиском західних партнерів поступово

зрушувалось і не в бік прямої стагнації, а навпаки у бік розвитку партнерських стосунків з Європейським Союзом, як наслідок у 2002 році європейський комісар з питань розширення стверджував, про те що двері в ЄС для України відкриті, і вступити до Союзу наша країна може протягом 10 років. Цього ж року Леонід Данилович Кучма зробив заяву, що Україна має намір укласти угоду про асоціацію з Європейським Союзом у 2003 – 2004 рр., і що наша країна має усі можливості для виконання усіх вимог для набуття повноцінного членства у ЄС до 2011 року.

Якщо спиратись на наукові джерела то різні вчені по різному класифікують критерії стосовно співробітництва між Україною та ЄС. Тому при аналізі літератури присвяченої питанню співробітництва нашої країни з ЄС найпоширенішого виділення такі етапи:

1. 1991 – 1998 рр. – початковий, період становлення тимчасових форм організаційного забезпечення двосторонніх відносин між Україною та ЄС;

2. 1998 – 2014 рр. – період формування стабільної інституційної структури співпраці;

3. 2014 – 2021 рр. – період удосконалення інституційних основ співпраці України та ЄС [1].

Звертаючи увагу стосовно питання економічного співробітництва між Європейським Союзом та Україною, можна окреслити такі етапи:

I етап – підписання Угоди про партнерство та співробітництво з ЄС (1994 р.), співпраця в контексті Європейської політики сусідства, ухвалення Спільної стратегії ЄС щодо України (1999 р.);

II етап – затвердження Програми інтеграції України до ЄС (2000 р.), план дій Україна – ЄС (2005 р.), парафування Угоди про асоціацію між ЄС та Україною (2012 р.), зупинення підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС (2013 р.), переговори щодо створення зони вільної торгівлі Україна – ЄС;

III етап – підписання, ратифікація та імплементація положень Угоди про асоціацію між Україною та ЄС (2014 – 2022 рр.) [1].

Аналізуючи усі події що відбулись за увесь час державної незалежності,

ми можемо сказати що у період з 1994 – 2014 рр. у нас відбувались переважно показові зміни, але можна констатувати та відзначити що каркас демократичної влади не був зруйновано, а навпаки він штучно підтримувався для імітації бажання до євроінтеграції. Що підсилювало лояльність виборців до певних політичних партій.

Отже, державний напрямок розвитку нашої країни у сфері євроінтеграції почав своє формування як певний договір у партнерстві і співробітництві з ЄС, одним з прикладів було прийняття Європейським Союзом Директиви про започаткування переговорів з Україною, білоруссю, росією та Казахстаном щодо угод про партнерство та співробітництво від 6 квітня 1992 р.

Угода про партнерство і співробітництво була ратифікована Верховною Радою України 10 листопада 1994 р., а набула чинності 1 березня 1998 р. після її ратифікації всіма державами-членами ЄС. Ця Угода стала базовим документом, що визначав правовий механізм двостороннього співробітництва між Україною та ЄС на десять років. Укладаючи УПС, сторонам вдалося охопити всі основні сфери двосторонньої співпраці. До визначених цілей партнерських стосунків були віднесені такі: тісна політична співпраця завдяки розвитку політичного діалогу; гармонійні економічні відносини, які включали б сприяння торгівлі й інвестиціям; забезпечення основи для взаємовигідного економічного, соціального, фінансового, науково-технічного й культурного співробітництва; підтримка зусиль України щодо зміцнення демократії та розвитку її економіки і завершення переходу до ринкової економіки [17].

Не дивлячись на так звану політику «багатовекторності» другим президентом України, під тиском правлячих еліт, але зроблені були кроки для практичної Євроінтеграції, це призводить до відкриття Представництва Європейської Комісії у вересні 1993 р. у Києві, з липня 1995 р. – відбувається створення представництва України при Європейському Союзі. А вже 24 березня 1995 року в процесі виконання Україною пунктів що входили до Угоди про партнерство та співробітництво між нашою країною та ЄС було проведено перше спільне засідання комітету Україна – Європейський Союз, саме під час

обговорення і було підписано документ про економічне та торгівельне співробітництво між країнами ЄС та Україною. 20 вересня 1997 року в Києві пройшов перший саміт Україна – ЄС, під час якого і було затверджено намір України рухатись у бік скріплення стосунків конкретними діями, також були обговорені чіткі проблеми стосовно правової відповідності на той час чинного законодавства [5].

Однією з головних засад для модернізації нашої держави мала б бути ратифікації Угоди про партнерство і співробітництво, саме в її основі був закладений реформаційний процес, який би ґрунтувався на стійкій законодавчій базі, ще однією з ключових задач даної угоди було створення та допомога владі відповідально та кваліфіковано надавати підтримку у розвитку власних державних політичних органів, але на той час Україна не була готовою для удосконалення державних інституцій. Тому 1 березня 1998 року коли набула чинності Угода про партнерство і співробітництво між Україною та Європейським Союзом було визначено подальші кроки, втілення яких би у подальшому призвело б до підсилення інституційного та правового забезпечення двосторонніх відносин, які зазначались у створенні відповідних інституційних структур, про які йшлося:

- Комітет з парламентського співробітництва між Україною та ЄС;
- Рада та Комітет з питань співробітництва між Україною та ЄС;

Вже з цього можна було констатувати про певні зміни в інституційних засадах державного ладу нашої країни, затвердження яких вже вибудовувало план подальших дій для модернізації моделі органів державної влади в рамках політики співробітництва з Європейським Союзом.

Звичайно правлячі еліти шукали економічних дивідендів, які можна було б привласнювати у рамках розбудови України. Першим що було зроблено, це те що постало питання про надання Україні статусу країни з ринковою економікою, безвізового режиму з Європейським Союзом. Ці кроки вже продиктували про вибір європейської держави та необхідності не тільки підтримання, але й конкретних кроків на шлях до ЄС.

На жаль, все це на практиці зазнало певної стагнації у 2000 роках, рух уповільнився і тому між Європейським Союзом та Україною не було досягнуто обумовлених раніше зрушень. Другий етап стосувався якраз підписання у 2002 р. програми про «Європейський вибір. Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку на 2002 – 2011 роки», там було перераховано головні напрямки розвитку, завдання стосовно реформування гілок влади у питанні корупції та модернізації країни з чітким урахуванням тодішніх стратегій економічного та соціального розвитку [13], але тільки 18 березня 2004 р. був прийнятий даний план заходів у вигляді Закону України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу», саме там було включено механізм недопущення прийняття Верховної Ради України законопроектів, що суперечили б *acquis communautaire* і втіленню запровадження інституту щорічної доповіді про стан впровадження Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства ЄС [13].

Ці події означали тільки одне, відновлення співробітництва між Україною та Європейським об'єднаним середовищем, також створювало нові можливості для створення нового формату для розвитку. В грудні 2005 р. Україна набула статусу країни з ринковою економікою від ЄС, що слугувало автоматичному виключення нашої країни з переліку «держав з перехідною системою економіки», це безпосередньо вплинуло на зближення та розвитку співпраці.

Крім того, напівдобровільна трансформація, що відбулась в Україні, затримала динамічну і цілеспрямовану організацію та якісне поліпшення економічної і політичної сфери на «частковому» етапі. Відсутність консенсусу між правлячими та опозиційними політичними силами, низький ступінь участі громадян у системі представницької демократії та менш ніж бажана відкритість конкуренції між елітами затримують структурну та фундаментальну трансформацію політичної системи.

Трансформація політичної системи має на меті використання повного потенціалу та формування політичних структур для соціальної дії, радикально

нові економічні, технічні та адміністративні навички, відповідні інституційні структури та створення відповідних реформ у діяльності цих структур, суттєво б покращило наші показники в Європі. Можна сказати що, «часткова» модернізація перешкоджає прогресу, оскільки вона є «процесом соціальних змін, що веде до інституціоналізації відносно сучасних організацій». Іншими словами, коли готові форми, визначені модернізованим світом, переносяться в суспільство, це суспільство прогресує. Це перенесення готових прикладів, вибраних модернізованим світом, у суспільство, яке ще не встигло модернізуватися. Поведінкові орієнтації людини, політичні, економічні, технологічні та адміністративні характеристики, спосіб функціонування існуючих структур та інститутів, раціональні елементи перебувають у конфлікті.

Модернізовані суспільства мають конфліктні орієнтації людської поведінки, політичні, економічні, технологічні та адміністративні характеристики: раціональні елементи модернізованих суспільств і функціонування минулих структур та інститутів перебувають у конфлікті. З огляду на те, що українське суспільство перебуває в глибокій системній кризі, а люди змушені вирішувати фізичні, культурні та соціальні проблеми. Така ситуація є свідченням багаторічної деструктивної діяльності влади, яка не спромоглася змінити соціальне, економічне, культурно-освітнє та природне середовище, занедбане за роки незалежності, та корумпованої бюрократії, що має всю повноту влади, на чолі з новою та старою політичною елітою.

В цілому, далі відносини між нашою країною регулювались прийнятими на початку 2005 року плану дій на 2005 – 2008 роки, у якому передбачалось досягнення нашою державою чітко визначених здобутків, які мали підсилювати темпи євроінтеграції Україною, як в економічному так і в політичному напрямку, ці кроки б наблизили українське законодавство до відповідності європейському, створило б чіткі гарантії для започаткування зони відкритої торгівлі з Європейським Союзом.

Отже, можна стверджувати, що з позитивних зрушень на шляху до модернізації українських політичних інституцій можна віднести:

- стало можливим підсилення партнерства в управлінні кризовими ситуаціями;
- започаткована система розробки полегшення візової політики;
- поглибилися стосунки у економічній та енергетичних сферах;
- було сформовано корективи підсилення органів юстиції.

Наша країна отримала змогу приєднуватись до спільних виступів та проголошення заяв від імені Європейського Союзу з регіональних та міжнародних питань до їх офіційного оприлюднення в межах співпраці стосовно зовнішньої та внутрішньої безпекової політики ЄС.

В цей же час Україна підсилює свою законодавчу відповідність стосовно вимог європейським стандартам, що безумовно відбивається у підсиленні внутрішньої політики нашої держави, забезпеченні дотримання прав людини, свободи слова та розвитку громадянського суспільства. Вже від жовтня 2006 року відбувається підписання Меморандуму про взаєморозуміння щодо важливості діалогу з аграрних питань та питань що стосуються співробітництва між Генеральним Директоратом ЄК та Міністерством аграрної політики України під назвою «Сільське господарство та розвиток сільської місцевості» [17], підписання даного меморандуму сприяло позитивному впливу на підсилення двостороннього партнерства між сторонами у сфері сільської промисловості, та запустило реформування аграрного сектору нашої країни.

Якщо подивитись на негативний бік, то доцільно сказати про не врахування мети України щодо вступу до ЄС Планом дій, що далі спричинило різні погляди ЄС та України стосовно подальшої співпраці у напрямку зближення. У подальшому це стане причиною розчарування обох сторін стосовно недосягнення сподівань, наступною причиною стало те, що Україна набула тільки вимушені зобов'язання стосовно приведення у відповідність законних основ до європейської трансформації. Значення Європейського Союзу набуло ролі консультативної та фінансової системи допомоги. Якщо перераховувати результати виконання Плану дій то можна виявити низку підводних каменів що мали негативний вплив на впровадження Плану дій:

– на січень 2007 року був відсутній чіткий механізм розроблення та надання звітності про витрати внутрішніх позик від МВФ, це не відповідало єдиному механізму планування та звітності європейським стандартам;

– також не було сформульовано першочергових пріоритетів, заходів критеріїв на виконання Плану дій та відповідності їх документам Уряду нашої країни, це спричинило до неможливості визначення критеріїв досягнення першочерговим цілям та не дало успішності від вже зробленої роботи.

Слабкість євроінтеграційних зрушень призвела до того, що Україна не те щоб не зрушилась вперед, а навпаки поступово відходила назад у відповідності до перерахованих раніше політичним та економічним критеріям для вступу до Європейського Союзу, ця слабкість набула проявів у непослідовності та зволіканні здійснення реформ для євроінтеграції. Але характерним було не залишення намірів руху для вступу до ЄС, а саме не бажання політичних верхівок виконувати перераховані вимоги. І вже у березні 2007 року було розпочато переговори стосовно Нової підсиленої угоди стосовно євроінтеграції. Україна навела доволі чіткі критерії стосовно важливості включення до нової Угоди більш значущого статусу і зробити інтеграцію від звичайних партнерських відносин та обмеженого співробітництва з Європейським Союзом до зосереджених критерій, що відіграли б роль у підсиленні відносин стосовно політичної асоціації та шляхів до економічної інтеграції.

Читаючи матеріали «Енциклопедії з експортування», простежується прагнення докорінних змін у напрямку поглиблення і розширення критеріїв зон вільної торгівлі. Це доволі змістовно передавало сутність угоди про зону вільної торгівлі та ставило вимогу початку новим переговорам для взаємного скасування тарифів та зобов'язань стосовно впровадження значної частки до повернення капіталу до Європейського Союзу на протязі десятирічного перехідного періоду. І мало на меті створення таких дій: скасування тарифів; технічне регулювання; санітарні та фітосанітарні норми; торгівля послугами; державні закупівлі; захисні заходи.

З приходом до влади уряду на чолі з М. Азаровим не тільки не

просунулось у напрямку співпраці з Європейським Союзом, а й призвело до початку Революції Гідності, яка змінила хід історії нашої країни.

З 2014 по жовтень 2017 рр. не було досягнуто ніяких євроінтеграційних зрушень. Хоча заяви президента Петра Порошенка змусили уряд пришвидшити роботу у бік співпраці з ЄС це вплинуло на затвердження Кабінетом Міністрів України «Плану заходів з виконання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським співтовариством з питань атомної енергії». Особливість даної угоди зумовлена в доволі послідовному аналізі усіх зобов'язань в питанні Угоди, аналізі актів права Європейського Союзу, та надало певних можливостей для того щоб притримуватись чіткого плану подальшому розвитку у межах виконання Угоди про співпрацю.

Події які відбулись після укладання даної Угоди, показали важливість та принциповість чіткої позиції стосовно руху до вступу у ЄС, хочеться підкреслити те, що під час проведення XX-го саміту Україна та ЄС, що відбувався в липні 2018 року, Президент України, Президент Європейської Ради та президент Європейської Комісії зазначили на важливості формулювання чіткого прагнення Україною вступати до Європейського Союзу, Петро Порошенко виразив свою вдячність і підкреслив цінність відношення інституційних засад у питанні спільних намірів консолідації.

Зазначимо що, 23 червня 2022 року лідери двадцяти семи держав-членів ЄС ухвалили рішення про надання Україні статусу кандидата на членство у ЄС. Статус кандидата на членство у ЄС надає Україні такі переваги:

1. ЄС юридично закріплює європейську інтеграцію України, і саме статус кандидата офіційно запускає процес набуття нашою країною членства в ЄС.
2. Закріплення обов'язкових до виконання дій стосовно приведення до відповідності законів про антикорупційну роботу.
3. Суттєво зростає привабливість і зрозумілість України для іноземних інвесторів.

РОЗДІЛ 2

ПОВОЄННА ВІДБУДОВА УКРАЇНИ З УРАХУВАННЯМ ПОЛІТИЧНИХ ВИКЛИКІВ ТА ІНСТИТУЦІЙНОЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ

2.1. Інститут президентської влади в Україні під час дії воєнного стану

Однією з характерних ознак посади Президента України, це її багатоманітність з погляду об'єднання цілої низки посад в одній. Прикладом такої багатоманітності є прийняття повноважень Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України згідно до частини 1 статті 106 Конституції України [10]. У відповідності до основного закону України голова держави виступає від імені держави, він є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина [10].

Глава держави – це головний її представник як у внутрішніх та і у зовнішніх питаннях країни, саме він є символом цілісності держави. У країнах з республіканською формою правління, як правило, є одноосібний виборний глава держави – президент. Конституція України не відносить главу держави до жодної гілки влади, тому роль інституту президентства в системі влади може бути з'ясована на підставі аналізу його правового статусу [11].

Статус Президента України як глави держави та його функції з представництва держави та як гаранта державного суверенітету, територіальної цілісності, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина визначені у ст.102 Конституції України. Повноваження Президента України, які випливають з них і направлені на реалізацію зазначених функцій, визначені нормами ст.106 Конституції України [10].

Положення статті 106 Конституції України встановлюють повноваження Президента України, серед яких окремим п.17 визначено, що він є Верховним Головнокомандувачем Збройних Сил України; призначає на посади та звільняє

з посад вище командування Збройних Сил України, інших військових формувань; здійснює керівництво у сферах національної безпеки і оборони держави [1].

Становлення інституту президентства у пострадянських країнах нерозривно пов'язано із закріпленням за Президентом статусу Верховного Головнокомандувача. Так, наприклад, президент за Конституцією є Верховним Головнокомандувачем у Росії, Республіці Казахстан, Киргизькій республіці, Республіці Таджикистан, Туркменістані, Азербайджанській Республіці, Грузії. Щодо держав-членів НАТО, правовий статус Верховного Головнокомандувача тут має свою особливість і, як правило, залежить від форми правління держави. Так, наприклад, у Німеччині та Нідерландах Головнокомандувачами є голови урядів, в Іспанії, Данії, Великій Британії, Бельгії – монархи, у США, Франції, Литві, Польщі, Естонії, Італії – президент.

Варто звернути увагу на країни, що тривалий час перебувають у відносинах фактичних військових дій. Наявність у президента функцій Верховного Головнокомандувача залежить від того, чи є ця держава парламентською або президентською республікою, що у питаннях розмежування повноважень між органами державної влади у сферах національної безпеки і оборони підтверджує надання пріоритету саме історично встановленій формі правління держави, на противагу запозиченню «вдалої» моделі військового управління держав-партнерів. Так, наприклад, у Республіці Корея, яка є президентською республікою, Президент має статус Верховного Головнокомандувача згідно з ч. 1 ст.74 Конституції Республіки Корея. У Державі Ізраїль питання армії (збройних сил) визначено в окремому основному законі держави (частині фактичної Конституції), згідно з яким армія підпорядковується уряду; міністром, що керує армією від імені уряду, є міністр оборони, а вищою командною інстанцією армії є начальник генерального штабу [1].

Не зважаючи на конституційне закріплення курсу на євроатлантичну інтеграцію, прагнення всебічного впровадження принципів і стандартів НАТО,

Україна залишається республікою з парламентсько-президентською формою правління, з власними історичними традиціями і досвідом. Упроваджувати реформи у сфері керівництва сектором безпеки і оборони доцільно з урахуванням усіх особливостей сучасної воєнно-політичної ситуації в державі.

Зважаючи на питання форми нормативно-правового закріплення повноважень Президента України як Верховного Головнокомандувача варто звернути увагу на позитивний зарубіжний досвід закріплення статусу і повноважень президентів у Республіці Казахстан, Туркменістані, Естонії, Литві, Македонії, Сербії, Словенії (прийняття окремих законів про президентів цих країн). Протягом 30 років незалежності України в контексті досліджень проблем функціонування Воєнної організації держави науковці неодноразово наголошували на проблематиці неналежного взаємоузгодження та координації її діяльності на загальнодержавному рівні [6].

Інститут президентської влади розглядається деякими науковцями як спеціально створена система вищої влади, призначена для забезпечення суверенітету, незалежності та державної цілісності країни, узгодженого функціонування та взаємодії органів державної влади, визначення основних пріоритетів внутрішньої та зовнішньої політики держави. Імідж президентської влади є специфічним феноменом сприйняття президента міжнародним співтовариством та вітчизняним суспільством і має відповідати цінностям, нормам права, інтересам забезпечення національної безпеки та утвердженню держави як демократичної, соціальної та правової на світовій арені.

Президент має право на вето щодо законів, що прийняті Верховною Радою, проте Верховна Рада може переголосувати закон зі змінами, що враховують зауваження президента. Інститут президентської влади також включає в себе адміністративний апарат президента, який складається з державних службовців, які допомагають президенту у виконанні його повноважень.

На науково-теоретичному рівні статус Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України можна визначити як фактично найвищу військову

посадову особу держави в період дії особливих правових режимів.

Повноваження Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України, які закріплені у законах України, що визначають статус Збройних Сил України та основи національного спротиву, регулюють правовідносини у сферах безпеки і оборони, під час введення воєнного або надзвичайного стану чи в умовах особливого періоду, не є систематизованими, деякі з них не є фундаментальними та носять тимчасовий характер.

У мирний час Президент України користується владою Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України щодо Міністра оборони України, Збройних Сил України та національного спротиву через Міністра оборони України. Щодо інших суб'єктів сектору безпеки і оборони його влада як Верховного Головнокомандувача поширюється тільки у екстраординарних випадках, прямо передбачених законами. Всі інші повноваження Президента України, визначені Конституцією України та законами України, є його повноваженнями як глави держави, в тому числі у сферах національної безпеки і оборони.

Найбільш ефективним способом законодавчого врегулювання питання єдиного стратегічного управління сектором безпеки і оборони вбачається внесення змін до Конституції України через приведення у відповідність назви посади Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України із його функціями і повноваженнями. З метою уточнення та деталізації повноважень Верховного Головнокомандувача Збройних Сил, недопущення порушення принципів парламентсько-президентської форми правління та основоположних прав і свобод людини і громадянина, доречно внести зміни до ст. 6 Закону України «Про оборону України»: конкретизувати основні повноваження Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України, які надалі мають деталізуватися спеціальними законами. Позитивний досвід зарубіжних країн показує, що законодавче закріплення статусу, функцій та повноважень Президента України, зокрема основних повноважень Верховного Головнокомандувача Збройних Сил, можливо здійснити також шляхом

розробки та прийняття узагальненого спеціального Закону України «Про Президента України», з урахуванням розмежування його повноважень у мирний час та під час дії особливих правових режимів.

2.2. Посилення ролі органів місцевого самоврядування

Саме після повномасштабного вторгнення РФ на територію нашої країни ми змогли на деякий час консолідуватись, як у глобальному рівні так і на локальних (територіальних) рівнях. З цієї точки зору співпраця органів місцевого самоврядування та місцевих органів державної виконавчої влади є наймовірно важливим критерієм для збереження територіальної цілісності не тільки підконтрольних громад в межах своїх територіальних меж, а й у цілісності всієї країни. Успішно проведена реформа децентралізації безперечно буде сприяти підсиленню не лише економічної складової розвитку країни, але й підвищенню обороноздатності нашої держави.

Основні вектори спільної співпраці органів місцевого самоврядування з органами державної виконавчої влади є доволі строкатою та різновекторною адже вони містять у собі майже усі галузі та сфери діяльності з усіх напрямків життєдіяльності населення у регіоні. Спільна та злагоджена співпраця цих органів державної влади дають змогу для розвитку та підвищення ефективності вирішення питань місцевого рівня. Але у той же самий час ми можемо бачити, що сучасна правова система з питань повоєнної відбудови. Співпраця між міською радою та обласними військовими адміністраціями дає можливість для підвищення ефективності у вирішенні різних питань у населення, втілювати позапланові заходи для підтримання та покращення життя у населених пунктах. Можна сказати, що постає питання у який саме спосіб можливо удосконалити напрямки взаємодії між ОВА та місцевими органами, адже саме від них залежить втілення на місцях заходів для безпосередньої відбудови України

Формування та реалізація державної регіональної політики Правовою основою взаємодії у цій сфері є Конституція України та Закон України «Про

засади державної регіональної політики» [21].

Формування державної регіональної політики здійснюється відповідно до Закону України «Про засади державної регіональної політики» з повним урахуванням інтересів територіальних громад (об'єднаних громад). При цьому до повноважень Ради міністрів у сфері регіональної політики Автономної Республіки Крим, області, міста Києва та міста Севастополя на рівні адміністративно-територіальних одиниць належить:

- забезпечення реалізації державної регіональної політики у відповідних регіонах;

- схвалення проекту «Державної стратегії регіонального розвитку України»;

- забезпечення розроблення проектів регіональних стратегій розвитку та розроблення планів заходів з їх реалізації; тощо. У сфері регіональної політики забезпечення підготовки та подання районними, міськими, селищними, сільськими радами пропозицій до Верховної Ради Автономної Республіки Крим та обласної ради щодо врахування інтересів відповідних територіальних громад під час розроблення проектів регіональних стратегій розвитку.

- проект Державної стратегії регіонального розвитку України та плану заходів з її реалізації;

- регіональних стратегій розвитку та планів заходів з їх реалізації; інвестиційних програм (проектів), спрямованих на розвиток регіонів. Міські ради можуть розробляти та затверджувати муніципальні стратегії розвитку з урахуванням Державної стратегії регіонального розвитку України. Закон України «Про засади державної регіональної політики» [1].

Координація діяльності органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування з формування та реалізації державної регіональної політики при підготовці та реалізації документів, що визначають державну регіональну політику, узгодження цілей, пріоритетів, завдань і заходів центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів влади Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування, проведення моніторингу та оцінки

ефективності виконання визначених завдань Передбачається, що це буде здійснюватися шляхом

Співпраці у прийнятті та імплементації регуляторного законодавства. Відповідно до Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності», суб'єктами регуляторного законодавства є як місцеві державні адміністрації, так і органи місцевого самоврядування. Водночас, стаття 31 Закону передбачає повноваження сільських, селищних, міських, районних у містах, районних та обласних рад створювати постійні комісії з питань здійснення державної регуляторної політики з метою реалізації завдань, покладених на них Законом, а також вони можуть покласти ці повноваження на будь-яку з існуючих у відповідній раді постійних комісій

Водночас, Закон України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» не визначає сфери, в яких органи місцевого самоврядування мають повноваження розробляти або затверджувати (погоджувати) регуляторні акти. Аналіз інших законодавчих актів свідчить, що органи місцевого самоврядування розробляють регуляторні акти з питань нормативної грошової оцінки земель, затвердження цін та розцінок на окремі види громадських робіт, встановлення ставок окремих видів місцевих податків і зборів тощо.

Водночас, Закон України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» вимагає оприлюднення державних регуляторних актів для одержання зауважень і пропозицій від фізичних, юридичних осіб та їх об'єднань до їх прийняття. У цьому плані взаємодія органів місцевого самоврядування та місцевих державних адміністрацій може виражатися, зокрема, в організації та проведенні громадських слухань. Крім того, громадська думка може вивчатися в інші способи з метою оцінки регуляторного впливу конкретних регуляторних актів.

Взаємодія у сфері землеустрою та прийняття документації із землеустрою (розробка, затвердження, погодження). Правові засади взаємодії місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування встановлені

Земельним кодексом України [14], Законом України «Про землеустрій» [9] тощо. Перш за все, слід зазначити, що взаємодія цих органів у цій сфері відбувається щодо визначення цільового призначення земель, надання їх у власність чи користування, погодження та затвердження документації із землеустрою тощо. Так, відповідно до статті 186 Земельного кодексу України, проекти землеустрою і техніко-економічні обґрунтування використання та охорони земель в адміністративно-територіальних одиницях здійснюються територіальними органами центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері земельних відносин, а якщо місто не належить до певного району, – відповідними відповідними виконавчими органами міської ради, а у разі їх відсутності – органами виконавчої влади з питань містобудування та будівництва Автономної Республіки Крим.

Закон встановлює повноваження місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування у сфері благоустрою населених пунктів та містобудування. Відповідно, до повноважень місцевих органів виконавчої влади у сфері благоустрою населених пунктів належать:

- забезпечення реалізації державної політики у цій сфері;
- участь у розробленні та реалізації державних і регіональних програм з питань благоустрою населених пунктів
- інформування населення про здійснення заходів з благоустрою населених пунктів тощо.

До повноважень сільських, селищних, міських рад у сфері благоустрою населених пунктів належать:

- затвердження регіональних програм і заходів з благоустрою населених пунктів;
- затвердження правил благоустрою територій населених пунктів;
- затвердження правил благоустрою територій населених пунктів
- створення органів та служб для забезпечення здійснення благоустрою населених пунктів у взаємодії з іншими суб'єктами права комунальної власності у разі необхідності, а також визначення повноважень цих органів

(служб).

Крім того, органи місцевого самоврядування та місцеві державні адміністрації наділені повноваженнями щодо управління у сфері будівництва та будівельної діяльності. Таким чином, досліджувані органи влади тісно співпрацюють у сфері благоустрою, містобудування та управління будівництвом у формі створення спільних служб та агентств у сфері благоустрою, розробки та прийняття регіональних програм регіонального розвитку, розробки та затвердження генеральних планів та детальних планів територій на їх основі. Іншими сферами співробітництва між зацікавленими органами влади є співпраця в галузі освіти, охорони здоров'я, охорони навколишнього середовища, природних ресурсів, надрокористування, гірничодобувної промисловості та громадської безпеки. З іншого боку, на практиці в процесі взаємодії органів місцевого самоврядування та місцевих державних адміністрацій виникли певні проблеми, пов'язані з розмежуванням їхніх повноважень.

Таким чином, до сфери відання префектів, як представників органів державної влади на місцях, в основному належить сфера безпеки та контроль за діяльністю органів місцевого самоврядування. В Україні передбачається, що префект на відповідній території наділятиметься такими повноваженнями:

- здійснює нагляд за додержанням Конституції і законів України органами місцевого самоврядування;
- координує діяльність територіальних органів центральних органів виконавчої влади та здійснює нагляд за додержанням ними Конституції і законів України;
- забезпечує виконання державних програм;
- спрямовує і організовує діяльність територіальних органів центральних органів виконавчої влади та забезпечує їх взаємодію з органами місцевого самоврядування в умовах воєнного або надзвичайного стану, надзвичайної екологічної ситуації;
- здійснює інші повноваження, визначені Конституцією та законами

України.

Підсумовуючі перелік обов'язків та можливостей міського голови в Україні, які закріплені у Конституції України Відтак, перелік повноважень префекта в Україні, які передбачається закріпити у Конституції України, є відкритим, що частково створює загрозу перебирання даною посадовою особою на себе частини повноважень органів місцевого самоврядування. У зв'язку з цим вбачається за необхідне визначити закритий перелік конституційних повноважень префекта в Україні за прикладом європейських держав.

2.3. Шляхи дієвої співпраці органів місцевого самоврядування з Офісом Президента та органами виконавчої влади для повосної відбудови України

Після початку воєнної агресії з боку російської федерації проти України потрібно відзначити підсилення ролі та злагодженості між Офісом Президента України та органами місцевого самоврядування. Війна об'єднала і на деякий час змогла не тільки утримати контроль на підвладних місцевим радам територіях, але й у скорочені терміни звільнити частину окупованих територій.

Звичайно наша держава потребує не тільки допомоги від ЄС та інших міжнародних організацій, але й застосування заходів контролю за дотриманням реформування інституцій, перезавантаження головних засад функціонування судової системи, що тільки підсилить позитивне завершення реформи державної служби.

Важливою особливістю тут є застосування різних підходів співпраці міст у захисті підконтрольних їм територій та важливості оперативного реагування та кооперації з сусідніми регіонами.

Якщо встановити чіткі розмежування, то усі територіальні громади України можна розділити на 4 типи:

- громади на яких не ведуться бойові дії;
- громади, які є наразі звільненими від окупації рф;

- громади, які знаходяться під тимчасовою окупацією;
- громади на яких ведуться бойові дії.

Звичайно, що враховуючі різні ситуації політика стосовно дій буде також абсолютно різною. Україна зараз безпосередньо стоїть на меті боротьби між автократичною системою та демократичною, і це стосується не тільки нашої держави, недарма Великобританія не дивлячись на вихід з Європейського Союзу одна з перших країн яка прийшла на допомогу нашій державі. Підсилити співпрацю між локальними громадами та Офісом президента зможе тільки допомогти та розшири можливості для прискорення відбудови. На даний час на законодавчому рівні досі не врегульовано статус функціонування громад. Розглядаючи, прийнятий Закон «Про правовий режим воєнного стану» стосовно функціонування місцевого самоврядування у період дії воєнного стану» хочеться відзначити про відсутність в ньому відмінностей які б могли розмежувати громади що знаходяться під окупацією росією, чи нещодавно звільнених територій, чи тих територій на яких бойові дії не відбуваються.

Аналізуючи виклики, що постали перед органами місцевого самоврядування важливо розмежувати сторони та їх компетентності стосовно вирішення тих чи інших ситуацій:

- Президент України;
- Кабінет Міністрів України;
- Верховна Рада України;
- Генеральний штаб ЗСУ;
- військові адміністрації;
- обласні, районні ради;
- сільські, селищні, міські ради територіальних громад.

Разом із тим, склалася ситуація, коли під час режиму воєнного стану відповідно до Закону України від 12.05.2015 № 389-VIII «Про правовий режим воєнного стану» паралельно з органами місцевого самоврядування діють тимчасові органи виконавчої влади – військові адміністрації, що утворені Указом Президента України від 24.02.2022 № 68/2022[34].

Військові адміністрації, залежно від території, на якій вони діють, поділяються на: обласні; районні; населених пунктів (одного чи декількох населених пунктів (сіл, селищ, міст) [7].

Слід також зазначити, що першим кроком є залучення осіб, визнаних працездатними, до розвитку громад, що передбачає запровадження певних трудових зобов'язань. Ще одним нагальним питанням сьогодні є оптимізація та використання різноманітних трудових ресурсів операційних компаній.

Важливим питанням є також те, що система управління під час війни та процес післявоєнної відбудови після завершення бойових дій багато в чому відрізняються один від одного. Тому слід уникати надмірної централізації, наскільки це можливо, оскільки існує ризик створення надмірних пріоритетів у процесі прийняття рішень.

Однак це може призвести до виникнення штучного двовладдя. Тобто, незважаючи на те, що відповідні районні та обласні збори будуть збиратися і здійснювати свої статутні повноваження, утворені районні та обласні військові адміністрації почнуть самостійно здійснювати додаткові повноваження, встановлені ч. 3 ст. 15 Закону № 389-VIII [25].

Військова адміністрація населеного пункту має власні, притаманні лише їй повноваження, разом із повноваженнями щодо здійснення заходів воєнного стану, перелік яких визначено у ч. 2 ст. 15 Закону № 389-VIII.

При визначенні статусу військових адміністрацій та обсягу їхніх повноважень важливо враховувати досвід регулювання діяльності військово-цивільних адміністрацій, які діють на території Донецької та Луганської областей з 2015 року. Їх статус та повноваження були встановлені Законом України № 141-VIII від 03.02.2015 «Про військово-цивільні адміністрації», відповідно до якого військово-цивільні адміністрації можуть створюватися для здійснення повноважень місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування у сфері відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації, насамперед у районі проведення антитерористичної операції. Він може це робити [4].

У пояснювальній записці до законопроекту зазначено, що мета його ухвалення така ж, як і у чинної військової адміністрації. Зокрема, законопроект встановлює особливий порядок здійснення окремих повноважень органів місцевого самоврядування (сільських, селищних, міських рад та їх виконавчих органів, обласних та районних рад) в районах проведення антитерористичної операції, коли відповідні органи місцевого самоврядування не здійснюють такі повноваження або самоусунулися від їх здійснення шляхом створення умов для забезпечення життєдіяльності відповідних громад та намагання вирішувати проблеми місцевого значення.

По-перше, військово-цивільна адміністрація є адміністративним органом, а отже, підзвітна тому, хто її створив, – Президенту України. З іншого боку, органи місцевого самоврядування представляють інтереси мешканців відповідних регіонів, а отже, тісніше з ними комунікують. Коли діє військово-цивільна адміністрація, інструменти місцевої демократії не використовуються, оскільки в них немає потреби. Коли діють органи місцевого самоврядування, рішення приймаються колегіально – делегатами обласної, міської, селищної чи сільської ради [21]. У випадку з військово-цивільними адміністраціями рішення приймаються лише їхніми керівниками і не враховують множинність думок.

По-друге, існують певні відмінності щодо управління майном та землею. Військово-цивільна адміністрація не має повноважень відчужувати, передавати в іншу власність або продавати майно чи землю територіальної громади, а може лише передавати їх в оренду на строк до п'яти років. Повний контроль над майном здійснюють лише місцеві органи влади та обрані місцеві ради [21].

Однак регулювання відносин між військовою адміністрацією та органами місцевого самоврядування залишається одним з найгостріших питань. Керівництво деяких військових адміністрацій своїми першими розпорядчими документами визначило, що до їхньої компетенції належить «припинення повноважень місцевих рад, їхніх виконавчих органів, посадових і службових осіб місцевого самоврядування, які працюють в їхніх органах» у перший день повномасштабної війни (наприклад, розпорядження голови Червоноградської

обласної військової адміністрації від 24 лютого 2022 року Розпорядження № 1 від 24 лютого 2022 року).

У перший день набуття чинності змін до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» відбулися засідання районних та обласних рад. Наприклад, 20 травня 2022 року на 12-му засіданні Рівненської обласної ради депутати затвердили звіт про виконання обласного бюджету Рівненської області за 2021 рік, погодили побічні лісові користування, обмеження в спеціальному використанні лісових ресурсів для здійснення побічних лісових користувань, погодили обласні сільськогосподарських підприємств, а також вирішення питань, пов'язаних з передачею матеріальних цінностей та питань оренди у зв'язку з воєнним станом. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» передбачає, що ради скликаються в міру необхідності, але не рідше одного разу на квартал. Тому найближчим часом в районних та обласних парламентах відбудуться десятки засідань, що підтверджує вищевикладену позицію – Законопроект № 7269 не позбавляє районні та обласні парламенти здійснювати свої повноваження у зв'язку з введенням воєнного стану та утворенням військових адміністрацій [7].

Водночас результати експертних інтерв'ю, про які йтиметься нижче, свідчать про те, що правова невизначеність щодо обсягу повноважень органів місцевого самоврядування та їхнього статусу є серйозним викликом. Це вплинуло на їхню здатність приймати важливі рішення в перші дні після початку бойових дій. Статус цих територіальних громад в умовах російської окупації залишається відкритим питанням. Міністерство з питань відновлення тимчасово окупованих територій України регулярно публікує переліки населених пунктів, що знаходяться в районах військових (бойових) дій, тимчасово окупованих або перебувають в прифронтових зонах.

Такі накази Міністерства видаються з метою здійснення виплат внутрішньо переміщеним особам. Водночас статус населених пунктів, які перебувають під тимчасовою окупацією, законодавчо не визначений. Тому виникають ситуації, коли голови цих громад не мають чітких орієнтирів, як їм

діяти в умовах окупації. Згідно з інтерв'ю з лідерами місцевих громад, на території яких відбуваються бойові дії і які включені до переліку Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України, включення громади до переліку не впливає на їхні повноваження чи зміну статусу.

Основна мета полягає в тому, щоб дозволити мешканцям цих громад зареєструватися як внутрішньо переміщені особи (ВПО) та отримувати відповідні виплати. З одного боку, ситуація може здатися досить небезпечною, оскільки відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного часу», якщо громада не виконує своїх зобов'язань, у населеному пункті може бути створена військова адміністрація [7].

Однак наказ Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій не є апробованим нормативно-правовим актом, який міг би регулювати діяльність територіальних громад.

Отже, з огляду на вищезазначене, головними пріоритетами політичної та інституційної модернізації в процесі повоєнної відбудови України, є такі:

1. Проаналізовано спроби модернізації політичної системи України у період з 1994 до 24 лютого 2022 р. Аналізуючи усі події що відбулись за увесь час державної незалежності, ми можемо сказати що у період з 1994 – 2014 рр. в Україні відбувались переважно показові зміни, але можна констатувати та відзначити що каркас демократичної влади не був зруйновано, а навпаки він штучно підтримувався для імітації бажання до євроінтеграції, що підсилювало лояльність виборців до певних політичних партій.

2. Окреслено й охарактеризовано головні переваги посилення ролі місцевого самоврядування в розбудові державних інституцій. Початок повномасштабної війни з росією тільки підтвердив наскільки важливою була реформа децентралізації. На конкретних прикладах показано, як реформа сприяла посиленню не лише економічної складової розвитку країни, але й підвищенню обороноздатності нашої держави;

3. В Україні все ще немає чітко сформованого механізму формування і переформатування інститутів державної влади, як і немає прикладів вдалої

модернізації інституційних структур. На даний час перевищує патерналістський підхід, тобто поки в нашій країні Президент, фактично формує особистісну владу. Лише після Революції Гідності Верховна Рада України на чолі з Володимиром Гройсманом змогла набути більшої політичної автономії і частково вдало здійснювати свою політику. У дослідженні процесів трансформації політичних інститутів використовувалися раціональні пізнавальні підходи, які дозволили показати відсутність системності політичних реформ, перешкоди на їх шляху, моделі майбутнього політичного розвитку України.

ВИСНОВКИ

Отже, відповідно до проведеного дослідження в дипломній роботі можна сформулювати наступні висновки:

1. Кожен визнає й обґрунтовує провідну роль політичної, економічної еліти в модернізаційному процесі. Починаючи з Гантінгтона і Растоу і закінчуючи сучасними науковцями, ніхто не припускає можливості модернізації «знизу», без бажання, волі, вимушеності правлячих кіл. Перехід до демократії, що означає докорінне зрушення у сфері організації влади, завжди відбувався в результаті свідомого рішення з боку верхівки політичної еліти, яке потім переносили на рівень політичних партій і через них – на населення загалом. Наступним спільним пунктом стає те, що кожна з концепцій визнає, що для подолання політичної незрілості народу потрібні непересічні особистості, непересічні заходи (дії). І, нарешті, всі вони наполягають на самобутності країни, шляху її перетворення. Вестернізація як сліпе наслідування Заходу вже неактуальна. Кожна країна має сама обирати шлях розвитку, ґрунтуючись на своїх традиціях, засадах, менталітеті народу і, звісно ж, економічних і культурних можливостях.

Сьогодні не існує готової моделі політичної модернізації посткомуністичних режимів. Ба більше, самі режими, навіть у просторі колишнього Радянського Союзу, настільки різняться (Литва і Туркменістан, або росія та Грузія наприклад), що важко уявити саму можливість однієї для всіх моделі. Однак можна очікувати поступової трансформації правлячого режиму в напрямі дійсного зміцнення держави на шляху розділення бюрократичного апарату, політичної та економічної спільнот, приведення формальних правових норм у відповідність до політичної та господарської практики, реального розподілу влад і забезпечення їхньої взаємної автономії, забезпечення незалежності ЗМІ.

2. В Україні немає чітко сформованого механізму формування і переформатування інститутів державної влади, як і немає прикладів вдалої

модернізації інституційних структур. На даний час перевищує патерналістський підхід (paterno – отець), тобто поки в нашій країні Президент, фактично формує особистісну владу. Лише після Революції Гідності парламент на чолі з Володимиром Гройсманом зміг відокремитись і частково вдало здійснювати свою політику. У дослідженні процесів трансформації політичних інститутів використовувалися раціональні пізнавальні підходи, які дозволили показати не системність політичних реформ, перешкоди на їх шляху, моделі майбутнього політичного розвитку України.

3. Міжнародний досвід показує, що Асоціації об'єднання місцевого самоврядування виконує доволі велику та вдалу політику у покращенні життя місцевого населення. Завдяки «економії масштабу» ці осередки мають змогу на локальних рівнях втілювати замислене. Шляхом делегування та кооперації вони також підвищують змогу у наданні більш дешевих послуг. В співпраці з органами державної влади об'єднанню легше формувати спільні пропозиції та якісно обґрунтовувати їх.

У зрілих системах місцевого самоврядування різні типи місцевих влад, як правило, об'єднуються в одну асоціацію. Аналогічно, досвід показує, що в менш зрілих системах або там, де умови для різних типів муніципалітетів різняться, існує потреба в більш ніж одній асоціації, щоб зробити можливим представлення всіх інтересів.

Місцеві органи самоврядування відіграють одну з ключових ролей у повоєнній відбудові та удосконаленні функціонування державних інституцій. Хоч реформа децентралізації і змогла закласти підвалини для незалежної діяльності спроможних на це територіальних громад. У повоєнній відбудові доволі сильною буде співпраця воєнних військових адміністрацій та органів місцевого самоврядування, адже саме вони стали опорою для забезпечення активної організації заходів, що спрямовані на обороноздатність на місцях, і розширення їх повноважень на законодавчому рівні і буде тією засадою, що зможе спрямувати країну у повоєнній відбудові та якісному реформуванні державного управління України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1996. № 30. С. 141. URL: <http://surl.li/jtgy>
2. Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII «Про правовий режим воєнного стану». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
3. Децентралізація. URL: <https://decentralization.gov.ua>
4. Воєнні дії на сході України – цивілізаційні виклики людству. Львів: ЕПЛ. 2015. 136 с.
5. Трещов М. Децентралізація як засіб ресурсної самодостатності територіальних громад: теоретичний аспект. Теорія та історія державного управління. 2015. № 2. С. 63
6. Лушагіна Т. Типологія та спрямованість децентралізації влади. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»*. Серія: Політологія. 2016. Т. 273, Вип. 261. С. 7–10.
7. Оцінка ситуації в країні, довіра до інститутів суспільства та політиків, електоральні орієнтації громадян (березень 2021р.). Дослідження проведене соціологічною службою Центру Разумкова. URL: <http://surl.li/hzlen>
8. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24 лютого 2022 р. № 64/2022. URL: <http://surl.li/bnmzp>
9. Богдан Т. Державні позики і борги у воєнній економіці. URL: https://lb.ua/blog/tetiana_bohdan/516325_derzhavni_poziki_i_borgi_voiennyi.html
10. Теорія міжнародних відносин. Міжнародні відносини та світова політика: навч. посіб. / М. П. Требін, Л. М. Герасіна, В. Л. Погрібна та ін.; за ред. М. П. Требіна. Х.: Право, 2016. 540 с.
11. Стащук О., Боричевська І. Зовнішній державний борг України: сучасні тенденції та особливості обслуговування. URL: <http://surl.li/hrvzq>
12. Сахань О. М. Деструктивний вплив влади на перебіг сучасного політичного процесу в Україні. *Вісник Нац. Ун-ту «Юрид. Акад. України імені*

Ярослава Мудрого». Х.: Право, 2014. № 4(23). С. 173–189.

13. Міжнародні резерви України зросли на понад 13 %. URL: <http://surl.li/hrvzvf>

14. Гречківський Є. «Вертикаль влади в умовах воєнного стану. Які права у військової адміністрації?». URL: <http://surl.li/hrvys>

15. Гаценко А. «План Маршалла» для України: як нам допоможуть з економікою після війни. URL: <http://surl.li/hrvyvb>

16. Мусис Ніколас. Усе про спільні політики Європейського Союзу. Пер. з англійської. «К.І.С», 2005. 466 с.

17. Кобернюк Д. А. Підтримка державного бюджету України шляхом залучення зовнішніх державних запозичень в умовах війни. Міжнародна науково-практична конференція «Modern ways of solving the latest problems in 101 science». 20 вересня 2022 р. м. Варна. С. 85–86. URL: <http://surl.li/hrvxу>

18. The EU's Mission to Rebuild Ukraine: Problems and Priorities. URL: <https://www.iir.cz/the-eu-s-mission-to-rebuildukraine-problems-and-priorities>.

19. Добровільне об'єднання та приєднання територіальних громад методичні рекомендації та зразки документів. Центральний офіс реформ при Мінрегіоні. 2018. URL: <http://surl.li/hrvwz>

20. Про утворення військових адміністрацій: Указ Президента України від 24 лютого 2022 р. № 68/2022. URL: <http://surl.li/hrwcv>

21. Про продовження строку дії воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 14 березня 2022 р. № 133/2022. URL: <http://surl.li/caуpa>

22. Про продовження строку дії воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 18 квітня 2022 р. № 259/2022. URL: <http://surl.li/hrvwd>

23. Про затвердження Порядку фінансового забезпечення діяльності військових 63 адміністрацій: Постанова Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2022 р. № 397. URL: <http://surl.li/hrvvm>

24. Деякі питання формування та виконання місцевих бюджетів у період воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 11 березня 2022 р. № 252. URL: <http://surl.li/hrvux>

25. Україна 2.0: Віталій Безгін про те, як війна змінить регіональну політику в Україні. Блог політичної партії «Слуга народу». 18.04.2022. URL: <http://surl.li/hrvuk>

26. Ганущак Ю. Парадигма прикордоння. Як правильно структурувати території та управління країною після війни. *Дзеркало тижня*. 27.04.2022. URL: <http://surl.li/hrvtx>

27. Чорнопищук Я. В. Конституціоналізація процесу європейської інтеграції України. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. Одеса. 2013. 9 с.